

CEZAYİR'DE SOSYO-EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜN AİLE YAPISINA ETKİSİ (1962–2010)ⁱ

Ahlam AHMAIDⁱⁱ

Öz

Bu çalışma, Cezayir’de aile yapısında son on yıllarda gözlenen dönüşümün ekonomik belirleyenlerini tarihsel-toplumsal bir çerçevede analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, sanayileşme ve modernleşme, yapısal uyum politikaları, işsizlik/istihdam dinamikleri, kentleşme ve konut koşulları ile konut refahı (donanım/konfor düzeyi) olmak üzere beş temel değişken üzerinden ilerlemektedir. Araştırma, ikincil veriye dayalı doküman incelemesi ve içerik analizi yaklaşımıyla yürütülmüş; başlıca veri kaynakları olarak Ulusal Çalışmalar, Analiz ve Özel Planlama Merkezi’nin (CENEAP) 2000 tarihli “Cezayir Ailesinin Yapısal Dönüşümü” araştırması ile Ulusal İstatistik Ofisi’nin (ONS) 2008 Genel Nüfus ve Konut Sayımı verileri kullanılmıştır. Bulgular, özellikle 1990’lı yıllarda uygulamaya konulan yapısal uyum programının sosyal koruma mekanizmalarını zayıflatması ve kamu istihdamını daraltmasıyla birlikte, hane halkı gelir dengesinin kırılganlaştığını ve ailelerin tüketim kalıplarının belirgin biçimde daraldığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, kırdan kente göçle hızlanan kentleşmenin konut arzı üzerindeki baskıyı artırdığı; konut maliyetleri ve bağımsız konut ihtiyacının evlilik yaşını ve hane büyüklüğünü etkileyerek çekirdek aileleşmeyi güçlendirdiği görülmektedir. Sonuç olarak, söz konusu ekonomik dönüşüm dinamiklerinin karşılıklı etkileşimi, Cezayir ailesini niceliksel olarak küçülmeye, aile içi rollerin yeniden tanımlandığı işlevsel bir dönüşüme ve geleneksel geniş aile modelinden ekonomik koşullara daha duyarlı, daha esnek ancak daha kırılgan bir aile formuna yöneltmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cezayir ailesi, sosyo-ekonomik dönüşüm, yapısal uyum programı, kentleşme, konut krizi, ikincil veri analizi.

The Impact of Socio-Economic Transformation on Family Structure in Algeria (1962–2010)

Abstract

This study aims to analyze the economic drivers behind the transformation of the Algerian family in recent decades within a historical-sociological framework. The analysis focuses on five interrelated variables: industrialization and modernization, structural adjustment policies, unemployment and employment dynamics, urbanization and housing conditions, and housing welfare (i.e., improvements in housing equipment/comfort). Methodologically, the study employs secondary data analysis through document review and content analysis. The main data sources are the National Center for Studies, Analysis and Special Planning (CENEAP) report titled *Structural Transformation of the Algerian Family* (2000) and the Office National des Statistiques (ONS) data from the 2008 General Population and Housing Census. The findings indicate that the structural adjustment program implemented during the

ⁱ KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRESİ-IFSC (23-25/10/2025)’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (It was presented as an oral presentation at the Kırıkkale University International Family Studies Congress-IFSC [23-25/10/2025]).

ⁱⁱ Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Keskin Meslek Yüksekokulu, imi.ahlam23@gmail.com, 0000-0002-4763-5869

1990s—particularly after 1994—contributed to a contraction of public employment and a weakening of social protection mechanisms, thereby increasing households' economic vulnerability and leading to measurable shifts in consumption patterns. In parallel, accelerated rural-to-urban migration intensified urbanization pressures and exacerbated housing constraints; rising housing costs and the growing demand for residential independence affected marriage timing and household size, reinforcing the spread of the nuclear family model. Overall, the mutually reinforcing interaction of these economic dynamics has driven the Algerian family toward a quantitative reduction in household size, a functional reconfiguration of intra-family roles, and a gradual shift from the traditional extended family to a more economically sensitive, more flexible yet simultaneously more fragile family form.

Keywords: Algerian family; socio-economic transformation; structural adjustment program (SAP); urbanization; housing conditions; secondary data analysis.

Extended Abstract

This study examines the transformation of the Algerian family as a reflection of the broader socio-economic transitions that have shaped Algerian society from the second half of the twentieth century through the first decade of the twenty-first century. Grounded in the premise that social structures cannot exist independently of the fundamental dynamics of society, the research conceptualizes the family not as a static or isolated unit but as a dynamic social institution continuously reshaped by economic development, modernization, and cultural change. Within this analytical framework, economic transformations are treated as independent variables, while shifts in family organization, roles, and value systems are understood as dependent outcomes.

The study adopts a descriptive-analytical methodology that combines historical analysis with socio-economic interpretation. It traces the evolution of the Algerian family through key phases of national development following independence, with particular attention to state-led strategies of industrialization, modernization, and urbanization. These processes are examined alongside structural adjustment policies, unemployment, housing conditions, and living standards, all of which constitute critical determinants influencing family structures, gender relations, and intergenerational dynamics.

Findings indicate that industrialization profoundly altered the spatial and economic foundations of family life. State-driven industrial policies implemented during the 1970s and 1980s stimulated large-scale rural-to-urban migration, accelerating the disintegration of extended family networks traditionally rooted in agrarian economies. The emergence of industrial centers generated new forms of wage labor and fostered a working-class identity increasingly detached from kinship-based systems of production and solidarity. This transition from agricultural to industrial employment represented a major rupture in the cohesion of the traditional Algerian family, contributing to the growing predominance of the nuclear family model, particularly in urban settings.

Modernization, understood as both an economic and cultural process, further reshaped family dynamics through the diffusion of new value systems emphasizing education, individual autonomy, and gender equality. State investment in education especially the expansion of female schooling produced significant shifts in women's social roles. Empirical evidence from national demographic surveys reveals a steady increase in female participation in education, the labor market, and public life, accompanied by declining fertility rates. These changes signal a redefinition of women's position within the family, transforming them from primarily dependent roles into active economic and social agents. At the same time, modernization generated tensions between entrenched patriarchal norms and emerging egalitarian aspirations, often manifesting in intergenerational conflicts and negotiations over authority, marriage practices, and gender expectations.

Urbanization played an equally transformative role by reconfiguring patterns of social interaction and weakening traditional communal and tribal ties characteristic of rural life.

Rapid population concentration in urban centers intensified housing shortages and increased living costs, particularly during periods of economic downturn in the 1980s. These constraints compelled families to adapt to smaller living spaces, accelerating the shift from extended to nuclear households. While urban anonymity and reduced social surveillance enabled greater privacy and individual autonomy, they also weakened traditional mechanisms of social control, mutual aid, and collective solidarity that had historically sustained family cohesion.

The structural adjustment policies of the 1990s marked another critical turning point in the transformation of the Algerian family. Introduced under international financial pressure, these neoliberal reforms involved the privatization of public enterprises, reductions in state subsidies, and a contraction of public-sector employment. Such measures had direct and far-reaching consequences for family stability. Rising unemployment—particularly among youth—undermined household economic security, delayed marriage formation, and disrupted traditional life-course transitions. This prolonged youth crisis contributed to demographic shifts, increased reliance on informal employment, migration pressures, and heightened social frustration.

Unemployment and housing shortages emerged as interlinked challenges shaping contemporary family dynamics. Persistent joblessness among educated youth reinforced economic dependence on parents and extended kin, partially reviving traditional forms of familial support while simultaneously intensifying intergenerational tensions. Limited access to affordable housing constrained residential independence, prolonging co-residence and postponing family formation. These material conditions compelled families to renegotiate roles and responsibilities, often prioritizing collective survival strategies over individual aspirations.

Despite these cumulative pressures, the study identifies notable patterns of resilience and adaptability within the Algerian family. Throughout periods of national crisis—particularly during the “Black Decade” of the 1990s—families continued to function as primary units of emotional, social, and economic support. While modernization eroded certain traditional norms, it also generated new forms of solidarity characterized by flexible role arrangements, shared economic contributions, and an increased emphasis on education as a key mechanism for social mobility.

In conclusion, the transformation of the Algerian family reflects a complex interaction between economic policy, cultural modernization, and structural change. Industrialization and urbanization redefined the spatial and occupational foundations of family life, modernization reshaped values and gender relations, and economic crises exposed families to new vulnerabilities. The Algerian family has thus evolved from a predominantly patriarchal and extended structure into a more urbanized, nuclear, and adaptive institution that continues to mediate between tradition and modernity. Understanding this evolution provides valuable insights into the broader dynamics of socio-economic change in post-colonial societies, where modernization remains both a transformative objective and a source of persistent tension.

Giriş

Değişim, varlıkların, olguların ve hayatın tüm alanlarına hâkim olan evrensel bir yasadır. Antik Yunan filozofu Herakleitos, “varlığın yasası değişimdir” diyerek, bu düşüncüyü şu ünlü sözüyle açıklamıştır: “Aynı nehre iki kez giremezsin; çünkü her defasında yeni sular akar.” Bu ifade, değişimin hayatın her alanında mevcut olduğunu ve mutlak durağanlığın mümkün olmadığını vurgular. Bu anlayış, birçok sosyal düşünürü, toplumların ve toplumsal süreçlerin hiçbir zaman durağan değil, sürekli değişim ve etkileşim hâlinde oldukları sonucuna götürmüştür.

Aile de diğer toplumsal sistemler gibi bir sosyal kurum olarak hem yapısal hem de işlevsel dönüşümler geçirmiştir. Aile üzerine yapılan önceki çalışmaların büyük bölümü, dünyanın farklı bölgelerinde geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçiş yaşandığını ve bu çekirdek ailenin modern literatürde çağdaş aile olarak tanımlandığını göstermektedir.

Son iki yüzyılda aile yapısında yaşanan bu değişim, özellikle Batı toplumlarında ortaya çıkan birtakım süreçlerin sonucudur: sanayileşme, hızlı kentleşme, kırdan kente iç göç ve dış göç gibi dinamikler, toplumsal yapıyı köklü biçimde etkilemiştir. Birçok sosyolog özellikle evrimci yaklaşımı benimseyenler geliştirmekte olan ülkelerdeki geleneksel toplumların da benzer bir yönelim sergilediğini, yani geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçiş yaşandığını savunmaktadır.

Modernleşme ve sanayileşmenin getirdiği kentsel yaşam biçimi, aile yapısında akrabalar arası ilişkilerin sınırlandırılmasına, ebeveyn otoritesinin göreceleşmesine ve eşler arasında eşitliğin artmasına neden olmuştur. Bu süreçte evlilik geleneklerinde de değişim gözlenmiştir: aile içi evliliklerin azalması, mehir uygulamasının zayıflaması, özgür seçim ve sevgi temelli evliliklerin yaygınlaşması gibi dönüşümler yaşanmıştır.

Bu konuda öne çıkan araştırmalardan biri, Maurisson Barrere’in Avrupa, özellikle Fransa’daki aile yapısını incelediği çalışmadır. Araştırmacı, kadının ev dışı çalışmasının, ev içi görevlerin eşler arasında paylaşımının ve ekonomik dönüşümlerin, aile içi rol dağılımını nasıl yeniden şekillendirdiğini ortaya koymuştur.

Kanadalı sosyolog Renée Dandurand da 1992 yılında Québec bölgesindeki modern ailede gözlenen yeni olguları incelemiştir. Dandurand’a göre ailedeki değişime katkıda bulunan başlıca etkenler şunlardır:

- Demografik ve ekonomik değişimler,
- Evlenme ve doğum yaşının yükselmesi,
- Doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaşması,
- Devletin eğitim, sağlık ve bakım alanlarındaki rolünün genişlemesi,
- Gelişmiş bir mal ve hizmet piyasasının oluşması.

Fransız araştırmacı Céline Clément (2002) ise annenin çalışma hayatına katılımı ile annelik rolü ve çocukların geleceği arasındaki ilişkiyi incelemiş, annenin çalışmasının hem kız hem erkek çocukların işlevsel davranışları üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu göstermiştir.

Yine Profesör Jacques Véron gözetiminde yürütülen çalışmalar, gelişmekte olan ülkelerde aile yapısının küçülme eğiliminde olduğunu, aile büyüklüğü ile kentleşme arasında ters bir ilişki bulunduğunu, ancak Arap toplumlarında bazı geleneksel bağların hâlâ sürdüğünü ortaya koymuştur.

Arap dünyasındaki çalışmalardan biri olan Farhat Chouachantbo (veya Mustafa Choufantobo)'nun 1983 tarihli araştırması, petrol öncesi dönemde Körfez toplumlarında ailenin bir üretim birimi olarak geniş aile biçiminde örgütlendiğini, ancak petrol sonrası ekonomik dönüşümle birlikte çekirdek ailenin yaygınlaştığını göstermektedir. Bu dönüşüm, aile içi otoritenin baba, dede ve annenin sorumluluklarına göre yeniden dağılmasına yol açmıştır.

Benzer şekilde, Cezayir ailesi de bu değişim sürecinden etkilenmiş, ancak dönüşümün hızı Batı'ya kıyasla daha yavaş olmuştur. Yine de Cezayir ailesi, geniş aileden çekirdek aileye, oradan da tüketim odaklı küçük aileye doğru bir evrim yaşamıştır.

Bu dönüşümün kökleri, bağımsızlık sonrası dönemdeki ekonomik, toplumsal ve siyasal değişimlere dayanmaktadır. 1970'lerde devletin yoğun sanayileşme ve kalkınma stratejileri doğrultusunda büyük sanayi kompleksleri kurması, kırsal nüfusun kuzey kentlerine göç etmesine yol açmıştır. Bu süreçte kentleşme oranı:

- 1977'de %40,6,
- 1987'de %50'nin üzerinde,
- 1998'de %60,5 düzeyine ulaşmıştır.

Tarım sektöründe çalışanların oranı ise:

- 1964'te %66 iken,
- 1970'te %56'ya,
- 1978'de %50'ye gerilemiştir.

Aynı dönemde nüfus artış oranı yaklaşık %3,4 olarak kaydedilmiştir.

Kırdan kente göç ve ekonomik yapının dönüşümü; konut krizine, evlenme yaşının yükselmesine, eğitime olan talebin artmasına, sağlık hizmetlerinin gelişmesine ve ölüm oranlarının düşmesine yol açmıştır. Ulusal Nüfus Araştırması (ENSP 1970), Ulusal Doğurganlık Araştırması (ENAF 1986) ve Anne-Çocuk Sağlığı Araştırması (EASME 1992) sonuçları, Cezayir'in demografik geçiş kuramının ikinci aşamasına girdiğini göstermektedir: ölüm oranları düşerken doğurganlık oranı da tedricen azalmaktadır.

Bu değişim, aile yapısına da yansımıştır. Geniş ailenin oranı azalmış, dört kişilik hanelerin oranı 1977–1987 arasında %63,4'ten %67'ye yükselmiş, beş ve daha fazla kişilik hanelerin oranı ise %19,9'a düşmüştür. Bu, çekirdek aileye yönelimin açık göstergesidir.

Batı toplumlarında aile yapısındaki dönüşümleri ele alan çalışmaların sayıca fazla olmasına ve Arap toplumlarında aile kurumunu genel bir çerçevede inceleyen bazı araştırmaların bulunmasına rağmen, mevcut literatür Cezayir ailesinin kendi özgül ekonomik ve toplumsal bağlamı içinde geçirdiği dönüşümleri derinlemesine ele alan çalışmalardan yoksundur. Özellikle bağımsızlık sonrasında uygulanan sanayileşme politikalarının, 1980'lerin ortasında yaşanan ekonomik krizin ve 1990'lı yıllarda hayata geçirilen yapısal uyum programlarının, Cezayir ailesinin yapısı ve aile içi işlevler üzerindeki etkileri bütüncül ve sistematik bir biçimde incelenmemiştir. Mevcut çalışmaların büyük bir kısmı ya demografik göstergelere odaklanan sınırlı analizlerle yetinmiş ya da toplumsal dönüşümleri betimleyici bir yaklaşımla ele almıştır. Buna karşılık, ekonomik politikalar, kentleşme süreci, işgücü piyasasındaki değişimler ve konut yapısındaki dönüşümler ile geniş aileden çekirdek aileye ve oradan da tüketim odaklı küçük aile yapısına geçiş arasındaki ilişkiyi analitik bir çerçevede ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda, söz konusu çalışma, bağımsızlık sonrasından itibaren yaşanan ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin Cezayir ailesinin yapısı, işlevleri ve iç ilişkileri üzerindeki doğrudan yansımalarını tarihsel-toplumsal bir analiz çerçevesinde ele alarak literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Araştırma Sorusu ve Alt Araştırma Soruları

7

Araştırma Sorusu:

Cezayir'de 1962–2010 döneminde yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümler, aile yapısını ve aile içi işlevleri hangi mekanizmalar üzerinden ve ne ölçüde etkilemiştir?

Alt Araştırma Soruları:

1. 1986 sonrası petrol fiyatlarındaki düşüşle derinleşen ekonomik kriz; işsizlik, gelir daralması ve hane halkı harcamalarındaki azalma üzerinden evlilik yaşı ve hane büyüklüğünü nasıl etkilemiştir?
2. 1990'lı yıllarda uygulanan yapısal uyum programları (SAP), sosyal koruma mekanizmaları ve kamu istihdamı üzerinde yarattığı değişimler aracılığıyla aile yapısında ne tür dönüşümlere yol açmıştır?
3. Kırdan kente göçle hızlanan kentleşme ve konutta bağımsızlaşma eğilimi, çekirdek ailenin ortaya çıkışı ve yaygınlaşmasında nasıl bir rol oynamıştır?
4. Sanayileşme politikaları ve buna bağlı olarak kadınların eğitim ve işgücüne katılımındaki artış, aile içi rol dağılımını ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl dönüştürmüştür?

Yöntem

Bu çalışma, Cezayir’de aile yapısında gözlenen dönüşümü ekonomik belirleyicileri temelinde inceleyen nitel ağırlıklı bir tarihsel-toplumsal analiz niteliğindedir. Araştırmada, nicel verilerin betimleyici biçimde yorumlandığı ikincil veri analizi ile doküman incelemesi yöntemi birlikte kullanılmıştır. Bu yaklaşım, aile yapısındaki değişimi tekil göstergeler üzerinden değil; sanayileşme, istihdam, kentleşme ve konut politikaları gibi yapısal süreçlerin karşılıklı etkileşimi içinde değerlendirmeye imkân tanımaktadır.

Araştırmanın zaman aralığı 1962–2010 olarak belirlenmiştir. Bu dönem, Cezayir’in bağımsızlığını kazanmasının ardından uygulamaya koyduğu kalkınma ve sanayileşme politikalarının başlangıcını, 1980’lerin ortasında yaşanan petrol kaynaklı ekonomik krizi, 1990’lı yıllarda hayata geçirilen yapısal uyum programlarını ve bu politikaların aile yapısı üzerindeki etkilerinin somut biçimde gözlemlenebildiği süreci kapsamaktadır. Ayrıca, çalışmada kullanılan en kapsamlı ve güvenilir nicel verilerin 2008 Genel Nüfus ve Konut Sayımı’na dayanması, analiz döneminin 2010 yılına kadar sınırlandırılmasını metodolojik açıdan gerekli kılmıştır.

Veri kaynakları olarak başta Ulusal Çalışmalar, Analiz ve Planlama Merkezi (CENEAP) tarafından yayımlanan raporlar, Ulusal İstatistik Ofisi (ONS) genel nüfus ve konut sayımları, resmi istatistikler, uluslararası kuruluş raporları ve konuya ilişkin akademik çalışmalar kullanılmıştır. Bu veriler; istihdam ve işsizlik oranları, sektörlere göre iş gücü dağılımı, kentleşme düzeyi, konut koşulları, hane büyüklüğü ve tüketim kalıpları gibi göstergeler üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırma, hipotez testine dayalı nicel bir model kurmak yerine, araştırma soruları çerçevesinde ilerlemiştir. Bu kapsamda, ekonomik krizler, yapısal uyum politikaları, sanayileşme stratejileri ve kentleşme sürecinin aile yapısı, aile içi roller ve hane büyüklüğü üzerindeki etkileri betimleyici ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, farklı dönemlere ait veriler arasında karşılaştırmalar yapılarak yorumlanmış; böylece ekonomik dönüşüm süreçleri ile aile yapısındaki değişim arasındaki nedensel ilişkiler tarihsel bağlamı içinde ortaya konulmuştur.

Bu yöntemin temel sınırlılığı, analiz edilen döneme ilişkin mikro düzeyli, güncel ve karşılaştırılabilir saha verilerinin sınırlı olmasıdır. Bununla birlikte, farklı kurumlardan elde edilen verilerin birlikte kullanılması ve uzun dönemli bir zaman aralığının kapsanması, çalışmanın analitik gücünü artırmakta ve Cezayir ailesindeki dönüşümün yapısal boyutlarını anlamaya olanak sağlamaktadır.

Bulgular

Sanayileşme ve Modernleşme Politikası

Cezayir, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ve özellikle sömürgecilik döneminden çıkmış devletler arasında sanayi, tarım ve kültürel alanlarda bir uyanış gerçekleştirme, toplumunu ve ekonomisini modernleştirme, kapsamlı bir kalkınma süreciyle

çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma çabasına girmiştir. Bu yönelim aynı zamanda eğitim, sağlık, konut gibi alanlarda sömürge döneminden kalan genel yoksunluk durumunu ortadan kaldırmayı da hedeflemiştir. Ulusal egemenliğin geri kazanılmasından sonra Cezayir, Fransız sömürgesinin geride bıraktığı zayıf teknik temellere sahip, dağınık ve az gelişmiş bir sanayi yapısıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu yapı, esas olarak Fransa'nın sanayi çıkarlarını yansıtan, teknolojik bakımdan geri ve üretim kapasitesi sınırlı sanayi dallarına dayanıyordu. Bu işletmeler, yoğunlukla ülkenin büyük şehirlerinde örneğin Cezayir, Oran ve Annaba'da yoğunlaşmıştı. Bu durum, bağımsız Cezayir devletini "sanayileştiren sanayi" politikası olarak bilinen bir sanayileşme stratejisine yöneltmiştir. Bu strateji, ekonomist De Bernis tarafından geliştirilen modele dayanmaktaydı. Bu modele göre, öncelik sermaye yoğun ve büyük yatırımlar gerektiren ağır sanayilere verilmelidir. Bu anlayışın sonucunda devlet, otomotiv, demir-çelik ve petrokimya gibi alanlarda büyük sanayi kompleksleri kurmuştur (Abdülbasit Hasan, 1986).

Bu politikanın temelinde, ağır sanayinin diğer sektörleri (hafif sanayi, tarım, hizmet vb.) harekete geçirecek temel motor olduğu görüşü yatmaktaydı. 1966 yılından itibaren uygulanan bu politika kapsamında, sanayi faaliyetleri ağırlıklı olarak ülkenin kuzey bölgelerinde, özellikle sahil şeridinde ve Konstantin bölgesinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, ağır sanayiye verilen bu öncelik beklenen ölçüde istihdam olanakları yaratamamıştır. Büyük sanayi merkezlerinin kuruluşu, kırsal kesimdeki iş gücünün sanayi merkezlerine ve şehirlere göç etmesine yol açmış, ancak bu sanayiler yerel pazarın ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamıştır (Barrère-Maurisson, 1992).

1966 yılı genel nüfus sayımı sonuçları, çalışabilir nüfusun 2.670.000 kişi olduğunu göstermektedir. Bu rakam, toplam nüfusun yaklaşık %21'ine karşılık gelmektedir. Ancak bu grubun yaklaşık 1.670.000'i işsiz durumdaydı, yani %34 oranında işsizlik söz konusuydu. 1966-1977 yılları arasındaki dönemde, ekonomik olarak aktif nüfus oranında kayda değer bir artış yaşanmamıştır; oran yaklaşık %20 düzeyinde sabit kalmıştır. Bu veriler, o dönemde uygulanan sanayileşme politikasının istihdam yaratma kapasitesinin sınırlı olduğunu ve sanayi sektörünün ağırlıklı olarak büyük kentlerde yoğunlaştığını göstermektedir (Benoun, M. el Akbia, 1980).

Tablo 1. 1966–1977 Döneminde Çeşitli Sektörlere Göre İş Gücü Dağılımı

Sektör	1966		1977	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Tarım	852.355	49,4	692.160	29,6
Sanayi	146.920	8,5	391.640	17,2
İnşaat	90.900	5,4	345.816	14,9
Ticaret	109.200	6,3	292.264	12,8
Ulaştırma	107.600	6,2	251.956	11,0
İdare (kamu hizmetleri)	69.970	4,0	128.511	5,6
Diğer sektörler	56.900	3,2	127.117	9,7
Toplam	1.725.944	%100	2.280.364	%100

Kaynak: Abdelatif Benachenhou, *Algérie: Planification et développement*, Cezayir, 1980, s. 222.

Yukarıdaki tablo, tarım sektörünün hâlâ iş gücü dağılımında birincil sırayı koruduğunu, ancak bunun yanında zayıf ve geleneksel bir sanayi tabanının varlığını da açıkça göstermektedir. Bu durum, genel olarak az gelişmiş toplumların karakteristik bir özelliğidir.

Bu nedenle, Cezayir devleti, 1960'ların sonlarından itibaren, özellikle de 1970'li yıllarda, sanayileşme politikası benimseyerek geri kalmışlık döngüsünden çıkmayı ve işsizliği azaltmayı hedeflemiştir. Bu dönemde sanayi sektörü, iş gücünü istihdam etme bakımından tarımdan sonra ikinci sırayı almış; 1977 yılında sanayi sektöründeki iş gücü oranı %17,2'ye yükselmiş, oysa 1966 yılında bu oran yalnızca %10 civarındaydı.

Ayrıca, kamu yönetimi sektörü üçüncü sıradan ikinci sıraya yükselmiştir. Bu durum, devletin bu alana verdiği önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında, inşaat sektörü de 1977 yılında %14,9 oranında iş gücünü bünyesine katmış, özellikle kırsal kesimden gelen işçiler için önemli bir istihdam alanı oluşturmuştur. Ancak işsizlik olgusu, kırsal bölgelerde kentsel alanlara kıyasla çok daha yüksek düzeyde kalmıştır.

Tarımsal iş gücü oranında on yıllık dönemde gözlemlenen yaklaşık %20'lik düşüş, Cezayir toplumunun derin bir sosyo-ekonomik dönüşüm sürecine girdiğinin açık bir göstergesidir. Çok sayıda kırsal nüfus, tarımsal faaliyetleri bırakarak sanayi sektöründe çalışmaya yönelmiş, bu durum “kırsal göç” (nüzûh Elrifi) olarak tanımlanmıştır. Bu göç

dalgası esasen yoksul, mesleki yeterliliği düşük ve beceri düzeyi sınırlı kesimleri kapsamış, kentlerdeki vasıfsız işlere yönelmiştir.

Kırsal bölgelerdeki zorlu yaşam koşulları, bireyleri asgari geçim kaynakları sağlayacak herhangi bir işe yönelmeye itmiş, bu durumun sonucu olarak da kentlerin çeperlerinde gecekondulu ve düzensiz yerleşim alanları yaygınlaşmıştır. Böylece yarı-kentsel (yarı-modern) bir toplum yapısı ortaya çıkmış, bu yapı kırsal değerlerle kentsel davranış kalıpları arasında geçiş özelliği taşımıştır.

Bu değişim, kadının toplumsal konumunda da kendini göstermiştir. Kadınlar giderek daha fazla çalışma yaşamına ve kamusal alana katılmış, erkek egemenliğinin aile içindeki etkisi azalmıştır. Aynı zamanda, yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıklarında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Aileler artık modern ev eşyalarına, ulaşım araçlarına, restoranlara, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişmeye başlamış; bunlar, kırsal kesimde bulunmayan yeni ayrıcalıklar hâline gelmiştir.

Bu ayrıcalıklar, Cezayir'deki kentsel modernleşmenin simgeleri olarak kabul edilmiştir. Sanayileşme politikası, toplumsal davranış biçimlerinde ve ekonomik ilişkilerde köklü bir değişim yaratmış; toplum tarımsal karakterden sanayi ve hizmet temelli yapıya doğru evrilmiştir. Bu dönüşümle birlikte, Cezayir toplumu giderek tüketim odaklı bir yapıya bürünmüştür.

Tarım üretimi, artık nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hâle gelmiş; bunun yerine ithalat yoluyla gıda ve sanayi ürünlerine erişim artmıştır. Modern gıda maddeleri, ambalajlı ürünler, kozmetik, lüks giyim ve teknolojik ürünler günlük yaşamın parçası hâline gelmiştir.

Bu ekonomik ve toplumsal dönüşüm, Cezayir ailesinin yapısı ve işlevleri üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Geniş aile modeli, yerini giderek çekirdek aileye bırakmış; aile bireyleri arasındaki dayanışma azalmış ve her birey kendi gelirine dayalı bağımsız bir tüketici hâline gelmiştir. Böylece baba veya büyükbabanın geleneksel otoritesi zayıflamış; her evli birey kendi bağımsız ailesini kurmaya yönelmiştir.

Bu dönüşüm aynı zamanda aile içi ilişkiler ve akrabalık bağlarını da etkilemiş, rollerin ve sorumlulukların yeniden tanımlanmasına yol açmıştır.

Kırsal bölgelerde uygulanan "kırsal sosyalizm" politikası (tarımsal kooperatifleşme), kırsal alanlarda modernleşmenin önünü açmış; köylüler için konut, okul, cami, kafe, hamam, elektrik ve sağlık hizmetleri gibi yeni imkânlar sağlamıştır.

Ayrıca, bu süreç tüketim alışkanlıklarını da kökten değiştirmiştir. Geleneksel gıda sisteminin yerini, hazır ve paketli ürünlerin tüketimi almış; temizlik malzemeleri, modern mutfak gereçleri, mobilya ve ev ısıtma araçlarına olan talep, ailelerin gelir düzeyine bağlı olarak belirgin şekilde artmıştır.

Yapısal Uyum (Yeniden Yapılandırma) Programı

Ulusal Çalışmalar, Analiz ve Planlama Merkezi (CENEAP), 1998 yılında 2500 aileyi kapsayan bir saha araştırması gerçekleştirmiştir. Araştırmanın amacı, Yapısal Uyum Programı'nın (Yeniden Yapılandırma Programı) Cezayirli aileler üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu program, aslında Cezayir'in 1960'lı ve 1970'li yıllarda benimsemiş olduğu kapsamlı kalkınma politikasının bir devamı niteliğindedir. Ancak, 1980'lerin ortasında petrol fiyatlarının düşmesi ve doların değer kaybı, devletin ekonomik ve toplumsal taleplerin tümüne cevap vermesini zorlaştırmış, aynı zamanda dış borç krizini derinleştirmiştir (Office National des Statistiques, 2008). Bu koşullar altında, devletin önünde başka bir seçenek kalmamış ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından öngörülen Yapısal Uyum Programı'nı kabul etmek zorunda kalmıştır. Özellikle, devlet gelirlerinin yaklaşık %95'inin hidrokarbon sektöründen gelmesi bu kararı kaçınılmaz kılmıştır. Programın Temel Unsurları (CENEAP, 2000).

Yapısal uyum programının en önemli özellikleri şunlardır:

- Devletin fiyat sübvansiyonlarından ve sosyal korumadan geri çekilmesi,
- Ekonominin kademeli olarak serbestleştirilmesi,
- Özel sektörün güçlendirilmesi ve yeni yatırım fonlarının oluşturulması,
- Ücretlerin ve fiyatların serbest bırakılması,
- Devletin tekeli altındaki dış ticaretin serbestleştirilmesi.

Bunların tamamı, IMF'nin Cezayir'in dış borçlarını yeniden yapılandırması için öne sürdüğü temel koşullar arasında yer almaktaydı.

Ekonomik Sonuçlar

Yapısal uyum programı veya bazı iktisatçıların ifadesiyle "ekonomik reform programları", Cezayir ekonomisi üzerinde kısa vadede bazı olumlu makroekonomik etkiler yaratmıştır.

- Enflasyon oranı 1995 yılında %30 düzeyindeyken, 1996'da %20'ye, 1997-1998 yıllarında ise %10'a düşmüştür.
- Ödemeler dengesi açığı azalmış,
- Döviz rezervleri 1993'te 1,5 milyar dolardan 1997'de 6 milyar dolara yükselmiştir.
- Kamu bütçe açığı ise 1993'te GSYİH'nin %8,6'sından 1997'de %3'e gerilemiştir.
- Ancak bu finansal iyileşme, esas olarak kemer sıkma politikaları sayesinde elde edilmiştir. Bu kapsamda, sağlık, eğitim ve altyapı harcamaları önemli ölçüde azaltılmıştır. Dolayısıyla, Cezayir makro düzeyde mali dengeye ulaşmış olsa da bu durum düşük gelirli sosyal kesimler üzerinde olumsuz etkiler doğurmuştur. Bu etki, özellikle ailelerin tüketim davranışlarında açık şekilde gözlemlenmiştir (Boutefnouchet, 1982).

CENEAP Araştırmasının Bulguları

CENEAP'ın yapısal uyum programının hanehalkları üzerindeki etkisini değerlendiren araştırmasının en önemli sonuçları şöyledir:

1. Ailelerin %91'i, gelirlerin durağan kalması ve hayat pahalılığı nedeniyle tasarruf yapamaz hâle gelmiştir.
2. Aile reislerinin %89'u, 1993 yılından sonra mali yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlandıklarını belirtmiştir.
3. Aile reislerinin %66,7'si, okul, sağlık ve diğer zorunlu giderlerini karşılayamadıkları için borçlanmak zorunda kaldıklarını, bu borçların %89'unun ödenemediğini ifade etmiştir.
4. Çok sayıda aile, gıda ürünleri satın almayı bırakmıştır. Bu durum, devletin 1993 sonrasında desteğini çekmesi ve fiyat artışlarının etkisiyle ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçlarına göre:
 - Ailelerin %20,5'i satın alma alışkanlıklarını değiştirmiştir.
 - %42'si, 1993 öncesine göre daha az miktarda gıda satın almaktadır.
 - %14'ü, bazı ürünleri tamamen satın almayı bırakmıştır.
 - %50'si artık et, yağ, şeker, sebze, meyve ve diğer temel ürünleri düzenli olarak alamamaktadır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Bazı malların satın alımını azaltan veya tamamen satın almaktan vazgeçen aileleri gösteriyor

Ürün	Satın Almayı Azaltanlar (%)	Hiç Satın Almayanlar (%)	Toplam (%)
1. Et ürünleri	56,34	27,96	84,30
2. Şeker ve yağ	46,28	16,92	63,26
3. Meyve	57,12	4,04	61,16
4. İçecekler	38,21	14,52	52,73
5. Süt ürünleri	42,40	9,68	52,08
6. Ekmek	34,86	12,12	46,98
7. Sebzeler	29,94	5,65	35,59
8. Tahıllar	28,54	7,05	35,59
9. Diğer gıdalar	20,52	9,39	29,91
10. Genel toplam	42,24	13,83	56,07

Kaynak: Effets du PAS sur les ménages, CENEAP, 2000

İstihdam ve İşsizlik

İstihdam ve işsizliğin aile üzerindeki etkisinden söz etmeden önce, Cezayir'in işgücü piyasasında yaşanan temel aşamalara değinmek gerekir. Her dönem, ülkenin ekonomik kalkınma evreleriyle yakından ilişkilidir. Bu aşamalar şu şekilde özetlenebilir (Caldwell ve Ruzicka, 1978):

I. Birinci Dönem (1970–1978)

Bu dönem, Cezayir'in sanayileşme politikalarının fiilen uygulanmaya başladığı yılları temsil etmektedir. Devlet, tam istihdamı sağlamak amacıyla yatırımlarını yoğunlaştırmış, her yıl ortalama 100.000 yeni iş imkânı oluşturmuştur. Bu da yıllık ortalama %4,4'lük bir büyüme oranına denk gelmektedir. Bu kapsamlı çabalar sayesinde işsizlik oranı %32,9'dan (1966) %22'ye (1977) gerilemiştir.

II. İkinci Dönem (1980–1989)

Bu dönemde gerçekleştirilen yatırımlar sayesinde yılda yaklaşık 140.000 iş imkânı yaratılmış, bu da yıllık %4,2'lik bir büyüme oranına tekabül etmiştir. Bu sonuç, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1980 1984) döneminde kaydedilmiştir. Söz konusu plan döneminde Cezayir, tarihinin en düşük işsizlik oranını yaşamış ve 1984 yılında işsizlik oranı %8,7'ye düşmüştür. Ancak İkinci Beş Yıllık Plan (1985 1989) döneminde bu oran düşmüş, yılda yalnızca 75.000 yeni iş oluşturulmuştur; bu, bir önceki plan döneminin yaklaşık yarısı kadardır.

Bu gerilemenin temel nedenleri, ülkenin ekonomik kriz sürecine girmesi, petrol gelirlerinin azalması, petrol fiyatlarının çökmesi ve doların değer kaybetmesidir. Bu faktörlerin etkisiyle işsizlik oranı 1985'te %9'dan 1989'da %18,1'e yükselmiştir (Courbage, 1994).

III. Üçüncü Dönem (1990–2000)

Bu dönem, Cezayir ekonomisi için geçiş dönemi olarak değerlendirilmektedir. Ülke, planlı sosyalist ekonomi modelinden piyasa ekonomisine geçmiştir. Bu dönüşüm, 1980'lerin ortalarından itibaren yaşanan şiddetli ekonomik kriz nedeniyle zorunlu hale gelmiştir (Dalal Muhsin, 2008).

- 1994 yılında, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve diğer finansal kuruluşların gözetiminde Yapısal Uyum Programı (Structural Adjustment Program – SAP) uygulanmıştır. Bu program, yatırımların azalmasına, kamu sektöründe çok sayıda çalışanın işten çıkarılmasına ve dolayısıyla işsizlik oranının hızla artmasına yol açmıştır (Dandurand, 1992).

İşsizlik oranı bu dönemde 1990'da %19,7'den 2000'de %29,3'e yükselmiştir. Ayrıca 1990–1994 döneminde yıllık ortalama sadece 50.000 iş yaratılabilmektedir. Kuzey Afrika ülkeleriyle karşılaştırıldığında, örneğin Fas'ta 1998'de işsizlik oranı en fazla %19 düzeyindeyken, Cezayir'in bu dönemde çok daha ağır bir işsizlik krizi yaşadığı söylenebilir (Lahlou, 2000).

IV. Dördüncü Dönem (2001–2008)

Bu dönem, ulusal ekonominin yeniden canlanma süreci olarak tanımlanabilir. Cezayir devleti, özellikle konut, altyapı ve kamu çalışmaları alanlarında büyük ölçekli yatırımlar başlatmıştır. Uygulanan başlıca programlar şunlardır (Fadiya Umar al-Julani, 2004):

- Bir milyon konut programı,
- Doğu–Batı otoyolu projesi,
- Enerji ve elektrik sektöründeki yatırımlar.

Bu projeler, işsizlik oranında belirgin fakat yavaş bir düşüşe neden olmuştur. İşsizlik oranı 2006–2008 yılları arasında %10 ile %15 arasında seyretmiştir.

Konut ve Konut Refahı

Cezayir toplumunun karşı karşıya olduğu en temel toplumsal sorunların başında konut krizi gelmeye devam etmektedir. Devletin, sosyal konut, kiralık konut, katkılı/katılımlı konut programları çerçevesinde kayda değer sayıda konut inşa etme yönünde ciddi çabalar harcamış olmasına rağmen, bu çabalar toplum bireylerinin konut ihtiyacını bütünüyle karşılayamamıştır (Caldwell ve Ruzicka, 1978).

Bağımsızlığın ilk on yıllarından itibaren konut sektöründe dikkate değer bir gelişme yaşanmıştır. Toplam konut birimi sayısı 6,6 milyon birime ulaşmış, bunun 5,3 milyonu dolu konutlardan oluşmuştur. 1987 ve 1998 sayımları karşılaştırıldığında, dolu konut sayısında yaklaşık 1 milyonluk bir artış olduğu, bunun da on yıllık dönemde yıllık ortalama %2,7'lik bir büyümeye tekabül ettiği görülmektedir. 1998–2008 döneminde ise yıllık büyüme hızı %2,6 olmuştur. Bununla birlikte hanehalkı başına düşen konut doluluğu yüksek kalmıştır. Bu oran genel olarak 6,4 kişidir (kentsel alanlarda 6,3; diğer bölgelerde 7,1) ve 1998 sayımında tespit edilen 7,1'lik orana kıyasla ancak sınırlı bir düşüş söz konusudur (Dalal Muhsin al-Marjibi, 1986).

Konut krizinin, ailenin yapısında ve büyüklüğünde meydana gelen değişimde önemli bir rolü olmuştur. Zira çok sayıda Cezayirli genç –daha önce de belirtildiği üzere– konut sıkıntısı sebebiyle evliliği ertelemiş, bu da gelecekte aile sayısında muhtemel bir azalmaya, dolayısıyla genel doğurganlık düzeyinde gerilemeye yol açabilecek bir gelişmedir. Dar ve kalabalık konutlar ile konutların yapısal özelliklerindeki değişim de dolaylı biçimde geniş ailenin çözülmesini ve onun yerini nükleer ya da küçük aile tiplerinin almasını hızlandırmıştır (Fadiya Umar al-Julani, 2004).

Konut refahı düzeyindeki artış da –daha önce temas edildiği gibi– özellikle çekirdek aile üzerinde etkili olmuştur. Pek çok kadın artık geçmişte olduğu gibi zamanının büyük kısmını odun toplama, ahır temizleme, yün eğirme, hayvan sağma, çamaşırları elde yıkama ve evi bütünüyle temizleme gibi ağır ve zaman alıcı işlere ayırmamakta; bunun yerine çocukların eğitimi ve bakımına, ev içi örgütlenmeye ve evlilik kurumunun devamına yönelik asli işlemlere yönelmektedir. Bununla birlikte bugün kırsal alanlardaki birçok konutta kadın, geçmişe

benzeyen geleneksel ev içi rolleri sürdürmekte; buna karşılık kentsel konutlarda kadın çoğu zaman sadece evi temizleme ve yemek hazırlama işlerini yerine getirmektedir. Bunun sebeplerinden biri de hazır ve yarı hazır gıda ürünlerinin pazarda kolayca bulunabilmesidir. Ancak tüm bunlara rağmen “temel ev içi işlev” kadın açısından hâlâ varlığını sürdürmektedir (Guetta & Megdiche, 1993).

Kentleşme

Sosyologlar, kentsel yaşamın –ya da şehirde yaşamının– aileyi; yapısı, otorite ilişkileri, evlilik ve çocuk sahibi olma kararları, tüketim kalıpları ve geleneksel ailevi rollerin sürdürülmesi bakımından derin biçimde etkilediğini belirtmektedir. Kentleşme, yalnızca sanayileşmiş ülkelerin değil, kalkınmakta olan toplumların da tamamına yakını etkileyen küresel bir olgudur. Araştırmacı Jacques Norea’ya göre yakın gelecekte dünya nüfusunun yarısı şehirlerde yaşayacaktır. Oysa geçen yüzyılın başlarında her on kişiden yalnızca biri şehirde yaşamaktaydı. Nüfusun kentlere doğru bu hızlı yığılması, 2030 yılına gelindiğinde kentsel nüfusun toplam içinde belirleyici çoğunluğu oluşturacağına işaret etmektedir (Jacques Véron, 2007).

Cezayir’de kentleşme olgusu özellikle oranlardaki artış açısından bakıldığında görece yenidir. 1886’dan 1956’ya kadar kentleşme oranı %13’ü geçmemiştir; bu da her on yılda yaklaşık %1,7’lik bir artış anlamına gelmektedir. Ancak 1956’dan 1977’ye kadar olan yirmi bir yıllık süreçte kentsel nüfus oranı %40’a yükselmiştir. Bu artış burada durmamış; Ulusal İstatistik Ofisi’nin 2006 yılı verilerine göre kentleşme oranı %60’ın da üzerine çıkmıştır (Jacques Véron, Pence & Légaré, 2004).

Cezayir’deki bu hızlı kentsel büyümenin doğal bir nüfus artışının sonucu olmadığı, bilakis ülke içinde yaşanan iç göçlerin –kırsaldan kente ya da kentler arası yer değiştirmelerin– sonucu olduğu açıktır. 1966 yılında nüfusu 50 binin altında olan pek çok şehir kısa sürede 100 binin üzerine çıkmıştır (Koudiri, 1999).

Annaba, Mostaganem, Blida gibi kentler bu gruba dâhildir. Büyük kentlerde –başta başkent Cezayir, ardından Oran, Konstantin ve Annaba’da– nüfus artışı çok daha belirgin olmuş, başkentte nüfus 4 milyonu aşmıştır. Araştırmacı Muhammed Didiou, Cezayir’deki kentleşmenin esas olarak kırsal kesimden kentlere yönelen nüfus hareketlerinin, başka bir deyişle kırsal göçün, ürünü olduğunu vurgulamakta ve bunun arkasında kalkınma eksikliği ile güvenlikten yoksunluk gibi faktörlerin bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre sanayileşme yönelimli kalkınma politikaları, bağımsızlıktan sonra ortaya çıkan ekonomik canlanma ve 1960’ların ortalarından itibaren izlenen sanayi merkezli yerleşim stratejileri, kentleri kırsal nüfus için cazibe merkezine dönüştürmüştür (Kassis, 2003).

Kentleşmenin aile üzerindeki başlıca etkileri (Kouaouaci, 1991).

1. Geniş aileden çekirdek aileye geçiş: Kent konutlarının ailelerin tamamını barındırmaya elverişli olmaması, çok kuşaklı/çok haneli aileleri tek çatı altında yaşama imkânından

yoksun bırakmış, böylece geniş ailelerin önemli bir bölümü nükleer ya da yarı-nükleer ailelere dönüşmüştür.

2. Küçük/çekirdek aile sayısında artış: Devletin iki ya da üç odalı konutlar üretmeye dayalı konut politikası, evlenip ayrı hane kurmayı teşvik etmiş ve çekirdek aileyi yaygınlaştırmıştır.
3. Konut tipinin değişmesi: Artık aileler aynı avluyu ya da aynı büyük evi paylaşmamakta, her bir aile kolu birbirine yakın ama ayrı konutlarda yaşamaktadır; bu durum geleneksel aile dokusunun gevşemesine yol açmıştır.
4. Aile içi otoritenin zayıflaması: Aile bireylerinin aynı mekânda ve aynı zamanda bir arada bulunmaması, ataerkil/ebeveyn otoritesinin etkisini azaltmıştır.
5. Kız çocuklarının eğitime devamı: Şehirsel ortamda kızların ortaöğretim ve yükseköğretime devam oranı artmıştır.
6. Kadının kamusal alana çıkışı: Son yıllarda kadınların çalışmak, alışveriş yapmak ya da çeşitli ihtiyaçlarını gidermek üzere dışarı çıkması daha yaygın hâle gelmiştir.

Sonuçlar

Bu çalışmada ele alınan ekonomik dönüşüm dinamikleri, Cezayir'de aile yapısında gözlenen değişimin tekil, parçalı ya da birbirinden bağımsız etkenlerle açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. Aksine, söz konusu dönüşüm; tarihsel süreç içerisinde şekillenen, birbirini besleyen ve çok katmanlı biçimde işleyen bir nedensellik zinciri çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda sanayileşme ve modernleşme süreci, kırsal üretim ilişkilerinin çözülmesine yol açarak kırdan kente göçü hızlandırmış; bu yoğun demografik hareketlilik, kentleşmenin yalnızca niceliksel bir artış göstermesine değil, aynı zamanda büyük ölçüde plansız ve düzensiz bir karakter kazanmasına neden olmuştur. Hızla büyüyen kentsel nüfus karşısında konut arzının yetersiz kalması, barınma sorununu derinleştirmiş; artan konut maliyetleri, hane halklarını daha küçük, daha sınırlı ve çoğu zaman çok kuşaklı birlikte yaşamı dışlayan mekânsal tercihlere zorlamıştır.

Bu mekânsal ve demografik baskılar, özellikle 1990'lı yıllarda uygulamaya konulan yapısal uyum politikalarıyla birlikte daha da belirginleşmiştir. Kamu sektöründe istihdamın daralması, ücretlerin reel düzeyde gerilemesi ve sosyal devlet mekanizmalarının zayıflaması, ailelerin ekonomik güvenliğini doğrudan etkilemiş; hane halklarının gelir kaynaklarını daha kırılgan hâle getirmiştir. Artan işsizlik oranları ile birlikte geçici, güvencesiz ve kayıt dışı istihdam biçimlerinin yaygınlaşması, aile içi ekonomik dengeyi sarsmış; bu durum, aile bireyleri arasındaki rol dağılımının yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle hane gelirine katkı sağlama zorunluluğu, geleneksel rollerin dönüşmesine ve aile içi ilişkilerin yeniden yapılandırılmasına yol açmıştır.

Bu süreçte konut, yalnızca barınma ihtiyacını karşılayan bir mekân olmaktan çıkarak, refah düzeyinin, toplumsal statünün ve yaşam kalitesinin önemli bir göstergesi hâline

gelmiştir. Konut koşullarındaki bu niteliksel dönüşüm, evlilik kararlarının ertelenmesini, doğurganlık oranlarının düşmesini ve hane büyüklüğünün giderek küçülmesini beraberinde getirmiştir. Böylece ekonomik belirsizlikler ve konutla ilişkili mali baskılar, aile oluşum süreçlerini doğrudan etkileyen belirleyici unsurlar hâline gelmiştir.

Sonuç olarak, sanayileşme ve modernleşme süreciyle başlayan, kentleşme ve konut rejimindeki dönüşümlerle derinleşen, istihdam yapısındaki değişimler ve sosyal koruma mekanizmalarının zayıflamasıyla pekişen bu çok boyutlu ekonomik zincir, Cezayir ailesini hem niceliksel olarak küçülmeye hem de işlevsel açıdan rollerin yeniden tanımlandığı bir yapıya doğru yöneltmiştir. Bu dönüşüm süreci, geleneksel geniş aile modelinin çözülmesini hızlandırırken, ekonomik koşullara daha duyarlı, daha esnek fakat aynı zamanda daha kırılgan bir aile formunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

2010 sonrasında Cezayir’de aile yapısındaki dönüşüm, demografik geçişin olgunlaşması ile petrol gelirlerine dayalı makroekonomik dalgalanmaların ve kentleşme-konut rejimindeki sürekliliklerin eşzamanlı etkisi altında daha belirgin bir karakter kazanmıştır. Bu dönemde, kentleşmenin derinleşmesi ve eğitim düzeyindeki artışla birlikte çekirdek aile formu daha yaygın hâle gelirken; hane büyüklüğünde kademeli bir küçülme eğilimi ve aile içi rollerin yeniden tanımlandığı daha esnek bir işlevsel düzen gözlemlenmiştir. Öte yandan 2014 sonrası petrol fiyatlarındaki düşüşün kamu maliyesi üzerinde yarattığı baskı, hane halklarının satın alma gücünü sınırlayan koşulları güçlendirmiş; 2020’de COVID-19 şokuyla birleşen bu kırılganlık, ailelerin ekonomik risklere karşı uyum stratejilerini (harcama kısıntısı, çoklu gelir kaynaklarına yönelme, enformel istihdamın artan önemi ve kimi durumlarda kuşaklararası dayanışmanın yeniden güçlenmesi) daha görünür kılmıştır. Genç işsizliğinin yüksek seyretmesi ve işgücü piyasasında istikrarsız istihdam biçimlerinin yaygınlığı, evlilik ve hane kurma süreçlerinde gecikmeyi besleyen temel mekanizmalardan biri olarak öne çıkmış; buna paralel biçimde konut arzı, konut maliyetleri ve bağımsız konuta erişim güçlükleri, aile oluşumunu doğrudan etkileyen yapısal bir kısıt olmaya devam etmiştir. Sonuç olarak, 2010’dan günümüze uzanan süreçte Cezayir ailesi, bir yandan daha küçük ölçekli ve kentli bir hane düzenine doğru evrilirken, diğer yandan gelir, istihdam, konut eksenindeki belirsizliklerin yoğunlaştığı dönemlerde akrabalık ağlarına dayalı destek mekanizmalarını kısmen yeniden devreye sokan, ekonomik koşullara duyarlılığı artmış, esnek fakat eşzamanlı olarak daha kırılgan bir aile formu görünümünü sergilemiştir.

Kaynakça

- Abdülbasit Hasan. (1986). *Al-tanmiyya al-ijtimā'īyya*. Maktabat Wahba.
- Barrère-Maurisson, M.-A. (1992). *La division familiale du travail*. Presses Universitaires de France.
- Benachenhou, A. (1980). For autonomous development in the Third World. *Monthly Review*, 32(3), 43–52.
- Benoun, M. E. A. (1980). *Un siècle d'histoire algérienne (1957–1975)*. Office des Publications Universitaires.
- Boutefnouchet, M. (1982). *La famille algérienne: Évolution et caractéristiques récentes* (2nd ed.). SNED.
- Caldwell, J. C., & Ruzicka, L. (1978). The Australian fertility transition. *Population and Development Review*, 4(1), 61–89.
- Centre National d'Études, d'Analyses et de Planification. (2000). *Effets du programme d'ajustement structurel sur les ménages*. CENEAP.
- Clément, C. (2002). *La famille: Rupture et continuités à travers les générations* (Unpublished doctoral dissertation). Université Paris X–Nanterre.
- Courbage, Y. (1994). Évolution démographique et attitudes politiques en Syrie. *Population*, 49(3), 725–750.
- Dalal Muhsin al-Mercibî. (1986). *Qaḍāyā al-taghayyur al-siyāsī wa al-ijtimā'ī fī al-Baḥrayn*. Mu'assasat al-Wahda.
- Dalal Muhsin. (2008). *Istrāṭijīyyat al-taghayyur al-ijtimā'ī wa al-thaqāfī*. Dār Wā'il li-l-Nashr.
- Dandurand, R. B. (1992). La famille n'est pas une île: Changement de société et parcours de vie familiale. In G. Paquet (Ed.), *Le Québec en jeu* (pp. 357–383). Presses de l'Université de Montréal.
- Fadiya Ömer el-Cûlânî. (2004). *Al-usra al-'arabiyya: Taḥlīl ijtimā'ī li-binā' al-usar wa taghayyur ittijāhāt al-ajiyāl*. Al-Maktaba al-Miṣriyya.
- Guetta, M., & Megdiche, C. (1993). Familles, urbanisation et crise du logement en Algérie. *Sociétés contemporaines*, (3), 95–115.
- Kassis, N. (2003). Emploi et comportement démographique. *Revue du CENEAP*, (27), 102–103.
- Kouaouaci, A. (1991). *La question de la population en Algérie*. FNUAP.
- Koudiri, F. (1999). Famille et démographie en Algérie. *Revue du CENEAP*, (13–14), 13–28.
- Lahlou, M. (2000). Les problématiques de l'emploi et de la pauvreté et le programme d'ajustement structurel au Maroc. *Revue du CENEAP*, (17), 43–58.
- Lévy, L. (1999). Les chômeurs dans leurs familles. *Population et Sociétés*, (350), 1–4.
- Office National des Statistiques. (2008). *Recensement général de la population et de l'habitat (RGPH 2008)*. ONS.
- Véron, J. (2007). La moitié de la population mondiale vit en villes. *Population et Sociétés*, (435), 1–4.
- Véron, J., Pence, S., & Légaré, J. (2004). *Âge, génération et contrat social*. INED.

